

Marketta Luutonen

VILLAPAITA POHJALAISMIEHEN ROOLIASUNA

¹ Lue lisää: Marketta Luutonen, *Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta*. Helsinki: Akatiimi 1997 ja Marketta Luutonen, *Korsnäsinpaidat - Korsnästöjor. Suomen kotiteollisuusmuseon monisteita 3*. Jyväskylä 1987.

² Lauri Routila, *Historiallisten selitysten teoriasta*. *Opuscula Philosophica Turkuensia XIV*. Turku: Suomen filosofian ja fenomenologisen tutkimuksen seura 1981, 36-37.

Käsityötieteen tutkijana kiinnostuin mielenkiintoisesta *korsnäsinpaidasta*, joka on villapaita, joita on valmistettu 1850-luvulta alkaen neulomalla ja virkkaamalla Korsnäsisä ruotsinkielisellä Pohjanmaalla Vaasasta etelään. Paidassa kiehtoo omintakeisuus, runsas kuviointi, värit ja käsityön jälki sekä valmistusprosessi.¹ Valitsin villapaidat esimerkkiaineistoksi väitöskirjaani, jossa tutkin kansanomaista tuotetta merkityksenkantajana. Korsnäsinpaidan lisäksi päätin ottaa mukaan jussipaidat, joita on valmistettu 1900-luvun alkupuolelta. Jussipaidat ovat yksinkertaisia yleensä koneella valmistettuja villapaitoja, jotka tunnistaa yläosan vinoneliökuvioista sekä tummanpunaisesta ja harmaasta väriykestä.

Tämän artikkelin lähtökohtana on pohdintani siitä, mikä saa 1900-luvun alkupuolen muotoilua edustavan villapaidan säilyttämään kiinnostavuutensa. Miksi jussipaitoja näkee edelleen silloin tällöin Helsingin katukuvassa ja säännöllisesti sanomalahti *Pohjalaisen* kuvissa? Lähdän miettimään nykyisyyden menneisyyttä, minkälainen historiallinen selitys löytyy ilmiön taustalta. Samalla kun kirjaan paitojen historiaa nostan esiin asioita, jotka liittyvät niihin merkityksiin, joita paitoihin edelleen liitetään. Kuten yleensä historiassa niin tässäkin tapauksessa sama tapahtumasarja voidaan sijoittaa useamman tapahtumasarjan jäseneksi ja tapahtumien kulku muodostuu useista toisiinsa kietoutuneista tapahtumasarjoista. Päätepisteen valinta määrää, mitä tapahtumakulkua aiotaan tutkia.² Tässä tapauksessa päätepiste on 2000-luvun jussipaita.

Tarkastelen jussipaitaa kehittämäni tuotteen olemusanalyysin avulla. Olen esittänyt tuotteen olemusanalyysin (1997) yhdeksi tavaksi avata tuotteiden hiljaista tietoa. Analyysillä ei voida siirtyä aikakoneella menneisyyteen ja katsella sitä kuin dokumenttielokuvaa. Analyysi auttaa lähestymään tuotteiden edustamaa ilmiötä tämän päivän lähtökohdista. Tuotteet toimivat eri tyyppisten

merkkien ja näiden yhdistelmien kiinnitysalustoina. Peirceen nojautuen tuotetta tarkastellaan ikonina, indeksinä ja symbolina. Tuote toimii usein samalla kertaa erilaisina merkkeinä eikä näyttäyty puhtaasti vain jonain näistä kolmesta tyyppistä.

³ Pohjalainen. Vuosikerta 2000. Vaasa: Vaasa Oy.

Ensivaikutelmassa tuotetta tarkastellaan intuitiivisesti ja analysoimatta. Tuotetta koskevat ennakkotiedot siirretään syrjään ja koetetaan nähdä vain tuotteen itsensä tarjoama ensivaikutelma. Perehtymisessä esitetään tuotetta ja ilmiötä koskevat faktatiedot. Perehtyminen koskee sekä fyysisiä ominaisuuksia että esittävyttä. Käsiyötuotteeseen perehtyminen sisältää myös tekijän tiedon, mikä merkitsee valmistusprosessin ymmärtämistä. Esittävyys tarkastelu edellyttää tuotteen sijoittamista luonnolliseen yhteyteensä. Tällöin tarkastellaan myös tuotteen syntyhistoriaa, vaiheita ja käyttöä. Tulkinnassa esitetään tutkijan käsitys ilmiöstä. Käsitys perustuu ensivaikutelmaan ja perehtymiseen. Tulkinnassa haetaan myös ilmiössä esiintyvää yleistä, laatuja. Tulkinnan tarkoituksena on ymmärtää ilmiö. Analyysin eri vaiheissa näkökulma ilmiöön vaihtelee. Ensivaikutelmassa haetaan vastaanottajan näkökulmaa. Perehtymisessä tulevat esiin sekä valmistajan, käyttäjän että vastaanottajan näkökulmat ja tuotteen oma merkitys. Tulkinta sisältää tutkijan tulkinnan ilmiöstä ja kaikki edellä mainitut näkökulmat.

Jussipaidat 2000-luvulla

Tässä artikkelissa ensivaikutelmana on tarkasteltu sitä, miten jussipaidat näyttäytyivät maakuntalehti *Pohjalaisessa*³ vuonna 2000. Lehden vuosikerrassa 2000 jussipaita oli 10 uutisessa ym. lehtijutussa, urheiluuutisissa, joista olen poiminut 3, mutta niitä on ollut enemmän, 7 juttuun liittyvässä piirroksessa, 3 jutussa jussipaidan uudesta versiosta ja 2 mainoksessa. Lisäksi oli kaksi juttua, joissa oli perinteinen sini-musta villapaita, joka liitetään IKL:ään.

Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta jussipaidat olivat miesten ja poikien yllä. Jutussa, joka kertoi Tarja Halosen valinnasta presidentiksi ja pohjalaisen tukiryhmän juhlasta, oli yhdellä naisella yllään jussipaita ja samaa tyyliä edustava neulehame. Lähes kaikissa uutisjutuissa jussipaita oli jonkin esiintyvän ryhmän asuna. Näissä esityksissä näytti siltä, että jussipaita liitettiin pohjalaisuuteen ja tietynlaiseen miehisyyteen kuten esimerkiksi yhdessä kuvatekstissä kerrottiin jussipaitaisten poikien esittävän koulujuhlassa pohjalaista uhoamista.

Jussipaita näyttäytyi lehden urheilusivuilla Seinäjoen Maila-Jussien ja Lapuan Virkiän pesäpallojoukkueiden kankaiseen peilipaitaan painettuna kuviona. Matkai-lumainoksessa oli pojalla yllään jussipaita ja tekstinä: *Kohtaa Pohjanmaa silmästä silmään*. Halpa-Hallin mainoksessa oli jussipaitainen mies ja tekstinä *Miesten Jussi-paita 69 mk*.

Jutuissa, joiden kuvituksena jussipaita esiintyi, oli suosituin aihe kuntaliitokset. Kuvissa jussipaitaisen rooli näytti liittyvän siihen, että oltiin puuttumassa asiaan, joka loukkasi kuntalaisten itsenäisyyttä ja oikeutta päättää itse asioistaan. Lisäksi jutussa, joka kertoi Kalevalan kääntämisestä Pohjanmaan murteelle Kullervo Pohjalainen oli puettu jussipaitaan. Samoin jussipaita oli asustettu baijerilaisittain jutussa, jossa vertailtiin pohjalaisia ja baijerilaisia. Yhteiseksi piirteeksi todettiin mm. itsetunto.

Tämän pienen katsauksen, ensivaikutelman, perusteella jussipaita vuonna

⁴ Eila Lahti, "Pohjalaisia" toi esiin jussipaidan esiäitien kätöksistä. Vaasa-lehti 22.1.1950. Vaasa Oy.

Eila Lahti, *Haukka-paitako olemassa ennen jussipaitaa*. Vaasa-lehti 17.12.1978. Vaasa: Vaasa Oy, 7.

⁵ Marketta Luutonen, Hulda Kontturin haastattelu 15.11.1985. Helsinki.

⁶ Eila Lahti 1978, 7 ja Ritva Petäjä, *Jussipaitoja Bulgariasta*. Vaasa 14.11.1978. Vaasa: Vaasa Oy, 1, 9. ja Juhani Suomi, *Junttamies. Nuoren UKK:n toivoton taisto*. Suomen Kuvalehti 4.9.1992. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet, 28-31.

2000 oli miesten paita, esiintyvien pohjalaisryhmien asu, symboli, joka tunnistettiin piirroksista. Jussipaidalla viitattiin erityisesti itsenäisiin miehiin, jotka itse halusivat päättää asioistaan tai niillä viitattiin pohjalaisuuteen.

Tarinat villapaitojen syntytaustasta

Jussipaitojen taustasta ei olla varmoja, mutta kuva perinteisen villapaidan pohjalta uudelleen muokatusta villapaidasta hahmottuu lehtiartikkeleiden, haastatteluaineiston, teatteri- ja osakuntahistorian avulla. Taustasta on ainakin kaksi eri versiota. Toisen mukaan ensimmäinen jussipaita suunniteltiin Lapualla näytelmään *Pohjalaisia* Harrin Jussin roolia varten. Tämän tiedon mukaan ensimmäisen jussipaidan neuloi lapualainen neiti Petäjä, ja paidan puki ylleen Jalo Lahdensuo vuonna 1914. Paita oli suunniteltu Kansallismuseossa olleen vanhan villapaidan mukaan, ja värit olivat luonnonharmaa ja tummanpunainen.⁴ Tämän tyyppistä paitaa Kansallismuseosta ei ole kuitenkaan löytynyt.

Hulda Kontturi on puolestaan kertonut jussipaidan historiasta seuraavaa: Kontturin toimiessa Helsingissä Etelä-Pohjalaisen osakunnan emäntänä vuonna 1927 etsittiin pesäpallojoukkueelle sopivaa pohjalaista tyyppiä edustavaa paitaa. Kontturi teetti paidan, ja ensimmäiset kappaleet neuloi Helsingissä Museokadulla asunut rouva, joka käytti käsinneulekonetta.⁵

Lähtökohtana oli tarve valmistaa pohjalaistyyppinen neulepaita näytelmään *Pohjalaisia* sekä pesäpallojoukkueelle. Esikuva haettiin Kansallismuseon perinteisestä neulepaidasta. Siten jo lähtökohta oli perinteestä muokattu pohjalaistyyppinen paita. Paitojen merkitys pohjalaisuuden symbolina näyttää vahvistuneen niiden historian aikana. Paidat otettiin tuotantoon tummanpuna-harmaina villapaitoina. Myöhemmin valmistettuja paitoja, joiden värit olivat sininen ja harmaa, kutsuttiin anttipaidoiksi. Kleemolan kutomo Alahärmässä oli alkanut valmistaa sini-harmaita paitoja 1950-luvun alussa, koska puna-harmaa värityksen ei miellyttänyt kaikkia, ja körttiläisille tummempi paita kävi paremmin kaupaksi. Körttiläiset olivat käyttäneet myös mustaa paitaa, jonka rintaa elävöittivät siniset raidat, kaksi ohutta ja yksi leveämpi. Kun Vihtori Kosola puki sen päälleen ja poseerasi lehtikuvissa, tuli sinimustasta kansanpaidasta IKL:n tunnus.⁶

Näytelmän *Pohjalaisia* taustaa

Ensimmäisen käsityksen mukaan jussipaita valmistettiin Kansallismuseon kokoelmissa olevan esikuvan mukaan Artturi Järviluoman näytelmään *Pohjalaisia* Jussi Harrin rooliasuun. *Pohjalaisia*-näytelmä sai ensiesityksensä Lapualla toisena pääsiäispäivänä 1914, ja Kansallisteatterissa se esitettiin ensi kerran samana vuonna 2.10.⁷ Karjalainen on tutkinut väitöskirjassaan (1991) Leevi Madetojan oopperoita *Pohjalaisia* ja *Juha*. Tutkimuksessaan hän on sivunnut myös *Pohjalaisia*-näytelmää, joka on ollut oopperan lähtökohta. Tutkimuksen läpikäyvässä johtajatuksena on kansallisuuden, kansainvälisyyden ja yksilöllisyyden välinen suhde. Hänen mielestään *Pohjalaisia* on saanut symbolisen funktion ja kansallisoopperan aseman.

Pohjalaisia-kansannäytelmän ja -oopperan syntyhistoria alkoi Karjalaisen mukaan elokuusta 1907, kun Kuula oli saanut stipendin kansalaulujen

keräämiseen Kauhavalta. Hän tapasi täällä opiskelija Artturi Järviluoman.⁸ Elmgren-Heinosen⁹ kirjoittamassa Toivo Kuulan elämäkerrassa kerrotaan Kuulan ja Järviluoman yhteistyöstä Lapualla ja katsotaan, että Kauhavan Alikylän nuorisoseuran talolla Kuulan muistiinmerkitsemät kansanlaulut olivat *Pohjalaisia*-näytelmän perusta.

Karjalaisen mukaan 1900-luvun alussa vallinnut kansallishenki perustui hegeliläiseen traditioon ja Snellmanin sen pohjalta ajamaan kulttuuri-politiikkaan. Tämä johti kulttuurin uudistamiseen isänmaallisena toimintana, ja tilanteeseen liittyi Karjalaisen mukaan kansallisen kulttuurin tilaus. Näytelmä *Pohjalaisia* oli tämän konkreettinen ilmentymä. Näytelmän ohjelmalehtisessä vuodelta 1938 on kerrottu asiasta.

Sen henkilöt näyttävät meille eteläpohjalaisten tinkimättömän oikeudentunnon ja syvän vapaudenrakkauden. Me näemme siinä kansan, joka ”kunnioittaa voimaa ja rohkeutta”, on sitkeä ja suoramielinen, osaa kärsimisen taidon, mutta ei voi koskaan kapinoimatta sietää sortoa ja väkivaltaa ylempien puolelta.¹⁰

Kallio¹¹ puolestaan pitää *Pohjalaisia*-näytelmää eteläpohjalaisen näytelmäkirjallisuuden sortokauden huippuna. Hänen mukaansa näytelmä on pohjalaisen mentaliteetin, kansanelämän ja vapaudenrakkauden tulkitsija. Hän esittää myös, että henkilöasetelmallaan ja tilanteenasettelullaan teos on ollut luomassa eteläpohjalaisuuden myyttiä. Ylikankaan¹² mielestä näytelmä on jopa saattanut vaikuttaa eteläpohjalaisten käsitykseen itsestään. Näytelmän kohdeaikana 1870-1880-luvulla suomenkielinen kansa kamppaili ruotsinkielistä säätyläistöä vastaan, ja Ylikankaan mukaan Järviluoma halusi kuvata yläluokan ja talonpoikien ristiriitaa.

Pohjalaisia -tarinan synopsis: Talonpojan poika Antti Hanka on vangittu, koska hän on lyönyt suutaria puolustaakseen morsiamensa Maijan kunniaa. Vallesmanni haluaa saada talonpojat kuriin, ja hänen käskystään suutari teeskentelee sairaampaa kuin onkaan, jotta Antille saataisiin ankara rangaistus. Antti karkaa Maijan pyynnöstä, mutta vallesmanni syyttää paosta Maijan veljeä Jussia. Vallesmanni koettaa väkivalloin pakottaa Jussin tunnustamaan. Jussi ei suostu kuritukseen, vaan murtaa kahleensa ja puukottaa vallesmannin hengiltä. Samalla Jussi kuitenkin menettää myös oman henkensä vallesmannin luodista.¹³

Kansallisteatterin ohjelmaan *Pohjalaisia* otettiin vuonna 1914 pitkän harkinnan jälkeen. Näytelmän katsottiin herättävän isänmaallista mieltä, mutta sen taiteellisten ansioiden ei katsottu olevan kovin suuret. *Pohjalaisia*-näytelmään tarvittiin näyttämölle vain tupainterioori ja aittapiha ja oikeita suomalaisia talonpoikia sekä maalaismiehiä. Näytelmästä tuli vuoden 1914 yleisön suosikki, ja vuoteen 1917 mennessä sillä oli ollut jo 40 esityskertaa.¹⁴ Näytelmä on edelleen suosittu, ja se on usein ohjelmistossa eri puolilla Suomea.

Pohjalaisia julkaistiin vuonna 1914. Painetun käsikirjoituksen liitteenä on Suomen Kansallisteatterin ensinäytöksen ohjelma. Ensi-ilta oli 2.10.1914, ja näytelmän ohjasi Jalmar Lahdensuo. Näytelmässä esitti Jussi Harria Teuvo Puro. Jussi Harri oli vanginkuljettaja Harrin poika. Näytelmä alkaa Harrin tuvassa. Järviluoma kuvailee tarkkaan tuvan sisustuksen. Näytelmässä esiintyvien henkilöiden vaatetuksesta hän ei paljon kirjoita. Harrin Jussista on seuraava maininta: ”Noin 20-vuotias, kookas, rivakka, puettu vähän parempaan työpukuun.”¹⁵

⁷ Kauko Karjalainen, *Leevi Madetojan oopperat Pohjalaisia ja Juha*. Teokset, tekstit ja kontekstit.

Studia Musicologica Universitatis Helsingiensis 2. Helsingin yliopiston musiikkiteiden laitos 1991, 24.

⁸ Karjalainen 1991, 11-12, 23.

⁹ Tuomi Elmgren-Heinonen, *Toivo Kuula. Elämäkerta*. Porvoo: WSOY 1953 (2.p), 123-124.

¹⁰ E. V. Leskelä (toim.), *Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuranäyttelijäin suursaavutus*. Helsinki 1938, 17.

¹¹ R Kallio, *Uuden sivistyksen nousu*. Teoksessa *Etelä-Pohjanmaan historia V. Etelä-Pohjanmaan Maakuntaliitto 1988*, 3-225.

¹² Heikki Ylikangas, *Mennyit meissä*. Suomalaisen kansanvallan historiallinen analyysi. Helsinki: WSOY 1990, 216, 222, 224.

¹³ Kimmo Laine, *Ryssää vai säätyläisiä vastaan? Pohjalaisia-tarinan tulkintahistoriaa*. Lähikuva 4/1992, 18-31.

¹⁴ Rafael Koskimies, *Suomen kansallisteatteri 1902-1917*. Helsinki: Otava 1953, 326-328, 348.

¹⁵ Artturi Järviluoma, *Pohjalaisia. Kansan näytelmä kolmessa näytöksessä*. Porvoo: WSOY 1914, 11, 24.

¹⁶ Theodor Schvindt (toim.), *Luettelo Suomen ylioppilas-osakuntien kansatieteellisistä kokoelmista*. II vihko. Helsinki 1885. ja Suomen kansallismuseon kokoelmat A 3103, A 3104, A 3105, A 7241, 4331:144, 7315:3.

¹⁷ Erkki Lehtinen, *Lapuan historia II. Suomen sodasta pitäjäkauden loppuun*. Vaasa: Vaasa oy 1984, 791.

Harrin Jussin paita Pohjalaisissa

Kansallisteatterin *Pohjalaisia* -näytelmän esityksestä vuodelta 1914 otetut kuvat osoittavat, että Harrin Jussia esittänyt Teuvo Puro ei olekaan pukeutunut sellaiseen jussipaitaan, jota olemme tottuneet pitämään jussipaitana. Kuvien perusteella hänen yllään on Korsnäsinpaidan tyyppinen koristeellinen villapaita. Tämä selittää sen, että Kansallismuseon kokoelmista ei löydy jussipaitaa. Tuolloin Kansallismuseon kokoelmissa oli kuitenkin kaksi ylioppilasosakuntien keräyksessä saatua korsnäsinpaitaa ja yksi yöyriäinen neulepaita sekä kolme myöhemmin hankittua korsnäsinpaitaa.¹⁶

Kansallisteatterin vuoden 1914 esityksen Harrin Jussin villapaita näyttää kuvien perusteella melko tarkalta korsnäsinpaidan kopiolta. Todennäköisin esikuva näyttäisi olevan Suomen kansallismuseon ylioppilaskuntien keräämiin esineisiin kuuluva Korsnäsinpaita A 3103, joka mainitaan Schvindtin luettelossa vuodelta 1885. Valokuvista ei voi päätellä tarkkaan yksittäisiä kuvioita, mutta vaikutelma on hyvin samanlainen. Harrin Jussilla on korsnäsinpaidan lisäksi yllään tummat villakangaiset housut, olkaimet, musta huopahattu, helavyö ja puukko. Mahdollisesti esikuvana toimineen paidan yläosan yhtenä kuviona ovat vinoneliöt, jotka voivat olla puolestaan jussipaidan vinoneliöiden esikuvia. Kuva on mustavalkoinen, mutta siitä voi päätellä paidassa olevan eri värejä. Kappaleiden päät ovat tummat, todennäköisesti punaiset, ja mahdollisesti ne on virkattu ja kuvioitu kuten Korsnäsinpaidoissa. Muuten paita on vaaleapohjainen ja täpläkuvioitu esikuvansa tapaan.

Jo ennen tätä oli Lapualla ollut näytelmän ensiesitys. Esityksestä on säilynyt valitettavan vähän tietoa ja näytelmän puvustuksesta erityisen vähän. Mitään kuvia en ole onnistunut tavoittamaan. Lapuan historiassa¹⁷ kerrotaan tuosta näytelmästä ja todetaan sen olleen käännekohta Lapuan nuorisoseuralaisten

Teuvo Puro Hariin Jussina näytelmässä *Pohjalaisia* Kansallisteatterin ensiesityksessä vuonna 1914. Näytelmästä tehty postikortti on kirjoittajan yksityiskokoelmasta.

näyttelemisperinteessä. Näytelmän ohjasi Kansallisteatterin johtaja Jalmari Lahdensuo. Näytelmä oli Lehtisen mukaan luotu venäläistä sortovaltaa vastaan, ja sen henki vetosi lapualaisten vapaudenrakkauteen. Pohjalaisten ensimmäiset näyttelijät olivat nuorisoseuran kantaväkeä ja mukana oli monia lapualaisia merkkihenkilöitä. Harrin Jussin osassa oli Jalmari Lahdensuon veli Jalo Lahdensuo.

Tuntuu todennäköiseltä, että Lapuan esityksessä vuonna 1914 olisi ollut Harrin Jussilla samantyyppinen villapaita kuin Kansallisteatterin esityksessä. Esityksillä oli selkeä yhteys, ohjasihan Lapuan näytelmän Kansallisteatterin johtaja Jalmari Lahdensuo, ja Jussia esitti hänen veljensä Jalo Lahdensuo. Lisäksi kerrotaan, että lapualaisilla oli kiire esittää näytelmä ensimmäisenä, ja siksi he opettelivat näytelmän käsikirjoituksesta ulkoa. Painetussa näytelmässä on Kansallisteatterin ensi-illan ohjelma. Lehtihaastattelun mukaan Harrin Jussin villapaidan malli saatiin Lapualle, kun Jalmari Lahdensuo toi Kansallisteatterista lainaksi Suomen kansallismuseosta lainatun vanhan villapaidan. Samassa haastattelussa, joka on tehty vuonna 1950 tosin todetaan, että ensimmäinen paita olisi ollut sellainen kuin jussipaidat myöhemmin. Tämä saattaa olla haastateltavan muistivirhe. Paljon todennäköisempää on, että paita oli samantapainen kuin Helsingissä, ja tästä näytöksestä säilyneet valokuvat puolestaan paljastavat paidan korsnäsinpaidaksi.¹⁸

Etelä-Pohjanmaan nuorisoseuran näyttelijät esittivät *Pohjalaisia*-näytelmän vuonna 1938 Kansallisteatterissa. Esitykseen liittyen valmistui julkaisu, jossa ohjelmatietojen lisäksi oli taustatietoja esityksestä. Siinä kerrotaan myös näytelmän puvuista, ja kuvataan kuinka esitystä valmisteltaessa oli haastateltu vanhoja eteläpohjalaisia ja katsottu vanhoja valokuvia. Kirjoituksen mukaan suunniteltaessa miesten pukuja muistitietojen pohjalta hylättiin auttamattomasti jussipaita, jota *Pohjalaisten* esityksissä oli totuttu näkemään. Julkaisussa olevasta kuvasta ilmenee, että miehet ovat pukeutuneet raidalliseen liiviin, lyhyeen tummaan takkiin ja tummiin housuihin. Lisäksi miehillä on huopahattu, helavyö ja puukko sekä nahkasaappaat. Puku on samanlainen kuin puku, joka nykyisin tunnetaan Pohjanmaan miehen kansallispukena. Pukua on kutsuttu myös Jussi-puvuksi.¹⁹

Viipurin teatterissa esitettiin *Pohjalaisia*-näytelmä vuonna 1915. Jussi Harria esitti Jaakko Korhonen pukeutuneena korsnäsinpaitaan. Myös Kansallisteatterin esityksessä vuodelta 1936 on korsnäsinpaita. Näytelmän monissa myöhemmissä esityksissä korsnäsinpaita on vaihtunut jussipaidaksi. Leevi Madetojan säveltämän *Pohjalaisia*-oopperan ensinäytöksessä vuonna 1924 Harrin Jussia esittänyt Toivo Louko oli pukeutunut vaaleapohjaiseen villapaitaan, jonka yläosassa oli tummia raitoja. Oopperan ohjasi Jalmari Lahdensuo.²⁰

Ruotsissa kuvattiin vuonna 1920 Juhani Ahon romaaniin perustuva elokuva Juha (ruotsiksi Johan). Juonen kannalta tärkeässä *vieraan* roolissa osaa esittävä suomalainen näyttelijä Urho Somersalmi on pukeutunut korsnäsinpaitaan villakangashousuihin, nahkasaappaisiin ja tummaan huopahattuun. Joissain kohtauksissa hänellä on lisäksi villakankainen liivi ja nahkareppu.²¹ Alasen²² mukaan Somersalmi teki karismaattisen tulkinnan naisten viettelijänä ja kuohuvan virran kyntäjänä esittäessään suomalaista tukkilaista. Ahon romaanissa rooli oli kirjoitettu Sheimeikalle. Elokuva oli rinnakkaisteos Ruotsissa kaksi vuotta aikaisemmin valmistuneelle *Laululle tulipunaisesta kukasta*. Molempien elokuvien ohjaaja oli Suomessa syntynyt, mutta nuorena miehenä Ruotsiin siirtynyt Mauritz Stiller.

¹⁸ Lahti 1950, Lehtinen 1984, 792-793 ja Järviluoma 1914.

¹⁹ Leskelä 1938, 40, 81 ja Marja-Liisa Haveri, *Etelä-Pohjanmaan miehen puku*. Taito 1/1995.

Helsinki: Käsi- ja taideteollisuusliitto, 42.

²⁰ Teatterimuseon kuvaarkisto, Helsinki ja Kansallisoopperan arkisto, Helsinki.

²¹ Lars Ålander (red.), *Johan*. Svensk filmografi 2 1920-1929. Stockholm: Svenska filminstitutet 1982, 106-109 ja Suomen Elokuvaarkiston Juha-kansio, Helsinki.

²² Antti Alanen, *Erehdyksen ja sovinnon kuohuva draama*. Helsingin Sanomat 7.3.1999. Helsinki: Sanoma Osakeyhtiö, B3.

²³ Tiedot Elokuva-arkiston Pohjalaisia -kansiosista.

²⁴ Anon. Uutinen *Pohjalaisia* -elokuvan filmauksesta. Uusi-Aura. 21.8.1925. Turku: Uuden Auran Oy, 2.

²⁵ Laine 1992, 25 ja Anon. *Pohjalaisten filmaus*. Vaasa -lehti. 20.10.1925. Vaasa: Vaasa oy, 3. ja Anon. *Österbottningar på film*. *Allas krönika*. Illustrerad Veckoskrift. 14.11.1925. Helsingfors: H. R. Söderström, 1153. ja Anon. Kaleva. 19.7.1925. Oulu: Kirjapaino Oy Kaleva, 1. ja Suomen Elokuva-arkiston Pohjalaisiansio.

²⁶ Elisa Kultalahti (toim.), *Kaarlo Kultalahti 100 vuotta*. Kaustinen: EKE-Tuote 1993. ja Elisa Kultalahti, Kirje M. Luutoselle 5.8.1966.

²⁷ Kansan Kuvalehti. Nro 48 2.12.1944. Helsinki: Yhtyneet Kuvalehdet, 1150.

Korsnäsinpaidan käyttäminen elokuvassa liittyi todennäköisesti siihen, että roolihahmo oli vieras Suomesta. Korsnäsinpaita on kuvien perusteella aivan samanlainen tai sama paita kuin aiemmissa *Pohjalaisia*-näytelmissä.

Elokuvan Pohjalaisia

Suomi-Filmi filmasi *Pohjalaisia*-elokuvan vuonna 1925. Elokuvassa Jussi Harrilla on päällään jussipaita. Asuun kuuluu lisäksi tummat villakangashousut, nahkasaappaat, villakankainen lyhyt takki, tumma huopahattu, helavyö ja puukko. Harrin Jussi (Oiva Soini) on tässä asussa hyvin näyttävä ja kuten ilmeisesti on tarkoituskin erottuu muusta joukosta. Tämä on ensimmäinen tavoittamani kuva, jossa esiintyy jussipaita. Mykän elokuvan ohjasi jo aiemmista esityksistä tuttu Jalmari Lahdensuo ja Harrin Jussia esitti aiemmin *Pohjalaisia* -oopperassa esiintynyt Oiva Soini. Elokuva kuvattiin kesällä 1925 Härmässä ja Lapualla, ja ensi-ilta oli lokakuussa.²³ Monet lehdet seurasivat filmauksen etenemistä. Erityistä huomiota sai symbolisen joukkokohtauksen kuvaus Ekolan sillalla Jepuan rajalla. Kohtauksessa on meneillään rauhalliset kylätanssit, kun häjyt saapuvat paikalle. Tanssi keskeytyy ja alkaa tappelu. Kohtaukseen värvättyjä lähiseutujen asukkaita oli kielletty ryhtymästä tappelemaan tosissaan. Monet kuitenkin innostuivat, ja syntyi vaaratilanteita. Mukana oli mm. häijyjen jälkeläisiä, ja jotkut kohtauksessa mukana olleet pitivät pelkkää tappelemisen näyttelemistä lapsellisena.²⁴

Elokuvassa korostettiin kansatieteellistä näkökulmaa ja painotettiin idyllistä miljöötä ja rakennusten, kuvauspaikkojen ja asujen aitoutta. Körttiläiskohtaukseen koottiin Lapualta ja Ylihärmästä vanhoja vaatteita. Puvustukseen sijoittaminen lisäsi elokuvan kustannuksia, mutta se katsottiin filmille täysin välttämättömäksi. Ympäristöön ja puvustukseen panostaminen sai vastakaikua elokuvan arvosteluissa. Esimerkiksi *Allas Krönika* kirjoitti asiasta ihastuneena. Muuten puvustuksesta tai siitä vastanneesta henkilöstä ei löydy tietoja. On todennäköistä, että elokuvan ohjaaja apulaisineen on huolehtinut asiasta. Jalmari Lahdensuo oli ohjannut myös Kansallisteatterin ensiesityksen, jossa Harrin Jussi käytti korsnäsinpaitaa. Tuntuisi hyvin todennäköiseltä, että elokuvaan olisi valmistettu korsnäsinpaidan pohjalta yksinkertaisempi villapaita, josta elokuvan myötä tuli jussipaita. Vuoden 1936 SF:n äänielokuvassa Harrin Jussilla on jussipaidan tyyppinen villapaita, mutta vinoneliöiden tilalla on vinoviiva.²⁵

Elokuvan filmauksen maakunnallisena järjestäjänä toimi Etelä-Pohjanmaan Nuorisoseuran näyttämötyön, lausunnan ja puhetaidon opettaja evijärveläinen Kaarlo Kultalahti. Perhearkiston kuvat osoittavat, että hän ja muutkin perhepiiriin kuuluvat ovat käyttäneet jussipaitaa. Jussipaidan käyttö on siirtynyt myös lastenlapsille. Kultalahti kirjoitti *Vaasa*-lehteen 1950-luvulla pakinoita nimimerkillä Harrin-Jussi ja pakinoihin liittyvässä tunnuspiirroksessa kirjoittaja esiintyy asussa, johon kuuluvat villapaita, helavyö, huopahattu ja piiska. Pakinoiden nimi on "Tiäretäänkö maakunnas".²⁶

Harrin Jussista ja samalla jussipaidasta muodostui vahvasti symbolinen hahmo. Vuonna 1944 rekisteröitiin elokuvajournalistit ry, ja samana vuonna perustettiin "Amerikan Oskarin" rinnalle Jussi -palkinto. Veistoksen muovasi Ben Renvall. Palkinto määriteltiin ensimmäisen kotimaisen merkkielokuvan *Pohjalaisten* ja yleensä koko suomalaisen miehekkyyden, sisun ja isänmaanrakkauden vertauskuvaksi.²⁷

Jussipaidan historia näyttäisi tämän aineiston valossa seuraavalta. *Pohjalaisten* ensiesityksen Suomen Kansallisteatterissa, Suomalaisessa Oopperassa sekä ensimmäisen elokuvan ohjasi Jalmari Lahdensuo. Hänellä oli myös osuutensa Lapuan ensiesityksessä. Hänen toimestaan oli valmistettu ensiesitykseen Korsnäsinpaita Suomen kansallismuseossa olevan esikuvan mukaan. Oopperaesityksessä käytettiin raitakuvioisia villapaitoja ja elokuvassa jussipaitaa. Ilmeisesti jussipaita on korsnäsinpaidan yksinkertaistettu muunnos.

²⁸ Mikko Pohtola, *Etelä-Pohjalainen osakunta 1928-1950*. Helsinki: Etelä-Pohjalainen osakunta 1958, 100.

²⁹ Kronikka I. 1927-1929. Helsingin yliopiston Etelä-Pohjalaisen osakunnan "päiväkirja". Helsinki, 242.

HARRIN JUSSIN ROOLIASU POHJALAISTEN ENSIMMÄISISSÄ ESITYKSISSÄ		
VUOSI	ESITYKSEN TUOTTAJA	ROOLIASU/ villapaita
1914	Lapuan nuorisoseura	todennäköisesti korsnäsinpaita
1914	Suomen Kansallisteatteri	korsnäsinpaita
1924	Suomalainen Ooppera	raitakoristeinen villapaita
1925	Suomi-Filmi	jussipaita

Osakunnan villapaitahanke

Toisen käsityksen mukaan jussipaidat suunniteltiin Helsingin yliopiston Etelä-Pohjalaisen osakunnan pesäpallojoukkueelle. Asia saa vahvistuksen osakunnan historiasta. Pohtola²⁸ on käyttänyt Etelä-Pohjalaisen osakunnan historiaa kirjoittaessaan lähteenä osakunnan Kronikkaa, jota on kirjoitettu vuodesta 1927 alkaen. Kronikka on nahkakantinen sidottu kirja, johon kirjoitetaan osakunnan tärkeimmät tapahtumat. Kronikka on jonkinlainen päiväkirja, johon aktiiviset osakuntalaiset kirjoittavat mielipiteitään ja kommentoivat toisiaan. Keskustelua on käyty suurista ja pienistä kysymyksistä. Kronikan aloitusvuonna 1927 keskeinen keskustelunaihe oli suomalaisuus, ja Kronikassa kehoitettiin osakuntalaisia suomentamaan nimensä ja liittymään Suomalaisuuden Liittoon. Kronikkaa voisi verrata tämän päivän samoista asioista kiinnostuneiden väliseen Internet-keskusteluun, joka on perinteistä kirjeenvaihtoa nopeampaa.

Kronikasta löytyy myös tiedot villapaitahankkeesta. Aktiivinen osakuntalainen Väinö Oksala (Koivusalo) kirjoitti Kronikkaan 11.11.1927:

Yksi asia on jo kauan askarruttanut mieltäni ja nyt minä sen puristan kansakunnan miehenpuolisten jäsenten pohdittavaksi. Tämä asia on se, että emmekö me osakunnan miehet voisi ryhtyä "pelastamaan" tuota Etelä-Pohjalaista kaunista villapaitaa unhoon joutumasta? Se on siksi komia ja käytännöllinen, että arvelisin olevan aivan paikallaan, jos me kaikki hankkisimme sen ja siten jollain tavoin aiheuttaisimme sen, että siitä tulisi yleisessä käytännössä oleva vaatekappale kotiseudullamme ja kansakunnan parissa. Asiaa sietää joka tapauksessa harkita ja katsoa sopivaa menettelytapaa hankkeen toteuttamiseksi.²⁹

Aloite sai nopeasti vastakaikua, ja osakunnan emäntä Kontturi, Koivusalo ja Rautavaara kääntyivät asiantuntijoiden puoleen. Vilkuna esitteli osakunnan naisille Kansallismuseossa olevia pohjalaisia villapaitoja. Vilkuna kirjoitti Kronikkaan villapaidoista 23.11.1927:

³⁰ Kronikka I , 253-254.

³¹ Kronikka I, 265.

³² Miikko Pohtola 1958, 102-104, 106-107, 109 ja Kronikka I ja II.

Kävin tänään näyttämässä emännälle ja exemännälle Kansallismuseon eteläpohjalaisia ja päivän tunnuksiin liittyviä villapaitoja. Löytyihän sieltä pari kolme komeaa alansa edustajaa, joissa ornamenttiikka on hyvin tyylyteltyä ja kudos vahva. - Puuttumatta tarkemmin villapaidan uudelleen käyttöön ottamisen periaatteellisiin kysymyksiin (kansatieteen harrastajana tietysti suosin kaikkea kotoista), mainitsen tässä totuuden vuoksi kuitenkin k.o. paidan alkuperästä muutaman tiedon. Kudottu paksu villapaita kuuluu melkein yleiseurooppalaiseen rannikkokulttuuriin, johon myös yleensä hienoin koristetaide aina läheisesti liittyy. Suomalaiselle Etelä-Pohjanmaalle kuvikas ja kirjottu villapaita lienee kotiutunut vasta n. 60-80 vuotta sitten; puukkojunkkarit lienevät sen ensimmäisiä käyttäjiä. Aikaisemmat perukirjat, joissa yleensä luetellaan kaikki puvun kappaleet hyvinkin tarkoin, eivät tiedä villapaidoista mitään. Ruotsalaisella Pohjanmaalla se on paljon vanhempi, sieltä myös ovat peräisin sen koristekuviot ja värisommittelut, minkä tuskin kuitenkaan tarvitsee villapaidan arvoa alentaa. Rinnakkaisilmionä voi mainita, että esim. Saarenmaan virolaisilla on kansallispukuna (michillä) hyvin kirjavat ja värikkäät villapaidat.³⁰

Vilkuna toteaa paitojen olevan yleisempiä ruotsinkielisellä Pohjanmaalla ja katsoo kuvioiden ja värisommittelun olevan lähtöisin siltä alueelta. Hän lisää: "Minkä kuitenkaan tarvitsee tuskin villapaidan arvoa alentaa." Tuolloin Kansallismuseon kokoelmissa oli villapaitoja ruotsinkieliseltä Pohjanmaalta, ja ehkä näiden käyttö esikuvana hieman arvelutti. On todennäköistä, että esikuvana on käytetty korsnäsinpaitoja. Villapaidat laskettiin markkinoille 24.1.1928. Ne oli valmistettu helsinkiläisessä taidekutomossa. Asiasta kirjoitti Kronikkaan Oksala:

Kansakunnalle tiedotamme täten, että mullistava muotiuutuus on tänä päivänä laskettu markkinoille kaikkien michenpuolisten Etelä-Pohjalaisen Osakunnan jäsenten iloksi ja suojaksi just täsmälleen 2 päivää ennen uuden mullistavan Ford-mallin markkinoille astumista. Ja tämä uusittu (uusittu -sana näyttää lisätyn myöhemmin tekstiin, kirjoittajan huomautus) uutuus on Etelä-Pohjalaan villapaita.³¹

Villapaidat oli tarkoitettu osakunnan miesjäsenille. Alussa monet osakuntalaiset käyttivät villapaitaa joka päivä sekä luennoilla että osakunnassa. Vähitellen se siirtyi ulkoilu- ja urheilukäyttöön, ja siitä valmistettiin sovellutus myös naisille. Naistenpaidoissa oli miestenpaidoista poiketen pääntiessä edessä halkio. 1930-luvulla oli myös käytössä hihatton urheilupaita, jossa oli jussipaidan kuviot. Osakunnan miesjäsenet perustivat tarkoituksenaan korostaa urheilulajin merkitystä maakunnassa keväällä 1932 Seinäjoelle uuden pesäpalloseuran. Osakunnan nimikilpailun voitti Koivusalo ja pesäpalloseura sai nimen Maila-Jussit.³² Pesäpalloseura toimii edelleen, ja vielä 1990-luvulla näkyy pelipaidoissa jussipaita painettuina vinoneliöinä.

Kansallismuseon kokoelmissa oli vuonna 1927 samat perinteiset pohjalaispaidat kuin vuonna 1914 valmisteltaessa *Pohjalaisia*-näytelmän esitystä. Näiden paitojen pohjalta on ilmeisesti syntynyt jussipaita. Kuvioiden ryhmittely on samankaltainen kuin korsnäsinpaidassa tai yöyrinpaidassa, ja värityöskin on saanut vaikutteensa korsnäsinpaidasta. Punainen on sijoitettu samoihin kohtiin ja korsnäsinpaidan valkoinen neulottu osa, jossa on punaisia ja sinisiä täpläkuvioita, antaa harmahtavan vaikutelman. Myös vinoneliöt löytyvät korsnäsinpaidasta. Samasta lähteestä olisi kuitenkin voinut syntyä toisenkinlainen perinteisestä vaikutteita saanut villapaita.

Tuntui todennäköiseltä, että jussipaita olisi syntynyt Hulda Kontturin kertomalla tavalla osakunnalle urheilupaidaksi ja nimetty myöhemmin

Pohjalaisia näytelmän Harrin Jussin roolin mukaan jussipaidaksi. Osakunnan Kronikoissa paitoja kutsutaan vain villapaidoiksi. Nimi jussipaita on liitetty niihin myöhemmin. Tämä loogiselta tuntuva jussipaidan historia osoittautuu kuitenkin kuva-arkistojä tutkimalla virheelliseksi. Pohjalaisten elokuva-versiossa vuodelta 1925 (kaksi vuotta ennen osakunnan villapaitahanketta) Harrin Jussin roolia esittävällä Oiva Soinilla on jo yllään jussipaita, joka on samanlainen kuin osakunnan jussipaita. Voisiko kaksi eri prosessia tuottaa niin samankaltaisen tuloksen, vai olisivatko osakunnan villapaidantekijät painaneet mieleensä elokuvan villapaidan? On kuitenkin todennäköistä, että he olivat nähneet elokuvan. Kronikan tarkempi tutkiminen osoittaa, että villapaitahanketta suunniteltaessa oltiin tietoisia elokuvasta. Helpinen asettui kannattamaan villapaitahanketta kronikan sivulla kaksi päivää sen jälkeen, kun Oksala oli esittänyt asian.

Minä ryhdyin lämpimästi kannattamaan kiwis Oksalan sivulla 242 olevaa ehrootusta. Sen lisäksi tahtoisin saada osakuntalaisten harkittavaksi, emmekö me myöskin voisi ottaa käyttöön sitä etelä-pohjalaasta liiviä, jonka me kaikki paappojen arkuista, taikka ainakin siinä filmis Pohjalaasista. Se olisi minun mielestäni omiaan vielä enemmän kohottamaan sitä meidän tunnettua ja tunnustettua paikallisisänmaallisuuttamme. Niitä on vissihin vielä muitakin meidän kansallisia verho-kappalehiamma, josta mulla ny ei satu olemahan tietua.³³

Ehkä osakuntalaiset eivät ole tarkoittaneetkaan kirjoituksissa sitä, että he olisivat luoneet kokonaan oman villapaidan, vaan he ovat ottaneet käyttöön jo aiemmin elokuvaa varten muokatun perinteeseen pohjautuvan paidan. Ehkä Kronikan maininta “uusi, uusittu” viittaa tähän. Jussipaidan historian polkujen tutkiminen on kuitenkin osoittanut historian olevan erilainen, kuin mitä yleensä oletetaan. On myös kiinnostavaa, että samaan aikaan kun korostettiin suomalaisuutta nimissä, otettiin villapaidan esikuvaksi ruotsinkielisen Pohjanmaan villapaidat.

Pohdintaa

Jussipaidan muotoilu on lähtöisin perinteisestä pohjalaisesta villapaidasta. Se noudattaa vastaavaa kuvioiden sijoittelua kuin korsnäsinpaidat ja yöryläiset tai pirttikyläläiset villapaidat. Siinä on yleensä pieni pystykaulus ja napit vasemmalla olalla. Myös väritykseen on saatu vaikutteet esikuvista. Harmaa vastaa korsnäsinpaidan tai Vöyrin paidan valkoista osaa, jota täpläkuviot tummentavat ja antavat harmahtavan vaikutelman. Yläosan kuviot ovat taas punaisella pohjalla kuten korsnäsinpaidassa. Myös Vöyrin paidan tummempi osa on vastaavassa paikassa. Paidan kuvioita ovat raidat ja vinoneliöt. Vinoneliöt ovat tavallisia kuvioaihteita myös vanhemmissa pohjalaisissa neulepaidoissa kuten Korsnäsinpaidoissa ja yörynpaidoissa. Samaa kuvioaihteita esiintyy myös esimerkiksi perinteisissä pohjalaisissa kaapeissa.

Jussipaita on arkisen näköinen yksinkertaisen koristelun ja värityksen takia. Paidan ulkoiset ominaisuudet tuskin herättävät suurta ihastusta tai ärsyttävät. Näyttäisi siltä, että nämä ominaisuudet ovat jääneet toissijaisiksi. Toisaalta voidaan ajatella, että jussipaidan fyysiset ominaisuudet ovat olleet toimivia ja hyviä, kun paita on säilynyt pitkään muuttumattomana.

Paita on myös elänyt sekä arkisena käyttövaatteena että teatteriesitysten asuna. Jussipaidasta on tullut myös suosittu miesten arkivaate etenkin Etelä-

³⁴ Grant McCracken, *Culture & Consumption. New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1988, 71-74

³⁵ Kaj Ilmonen, *Tavaroiden taikamaailma*. Tampere: Vastapaino 1993, 50-51, 83-84.

³⁶ McCracken 1988, 71-71

³⁷ Lue lisää Luutonen 1997

Pohjanmaan maaseudulla. Aineisto antaa sellaisen kuvan, että pukeutumalla jussipaitaan halutaan osoittaa, että ollaan itsenäisiä, pohjalaisia miehiä, häjyjen sukua. Tai tahdotaan kertoa, että ollaan itsenäisiä suomalaisia eikä mitään herroja.

Miten yksinkertainen jussipaita on saanut näin voimakkaan merkityslatauksen? Prosessi näyttää noudattavan hyvin McCrackenin³⁴ kuvailemaa mallia merkitysten siirtämisestä. Merkitykset ovat hänen mukaansa lähtöisin kulttuuriin kiinnittyneestä maailmasta. Jussipaidan historia liittyy Etelä-Pohjalaiseen osakuntaan ja *Pohjalainen*-näytelmään. Eri tutkijat ovat tulkinneet näytelmää hiukan toisistaan poiketen. Näytelmän piiloajatuksena on nähty, että se toimi suomalaisuuden puolustajana sortokauden aikaan. Eräät tutkijat taas ovat korostaneet suomenkielisten talonpoikien herravihaa ruotsinkielisiä säätyläisiä kohtaan. Molemmissa tukinnoissa on tämän tutkielman näkökulmasta kuitenkin sama viesti. Näytelmässä on nähty protesti valtasuhteita kohtaan ja tilanne on koettu epäoikeudenmukaisena. Rikolliseksi tuomittu nousee näytelmässä sankariksi. Näytelmässä jussipaitaan pukeutunut Harrin Jussi on kapinallinen ja asettui vastahankaan virkavallan kanssa. Sama liittyy jussipaidan muunnokseen, josta tuli Lapuanliikkeen yksi tunnus. Paidan lähtökohta löytyi kansankulttuurista ja merkitykset liittyivät ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja yleensä itsenäisyyden korostamiseen ja jonkinlaiseen herravihaan, joka ei ole aikakauteen sidottu. Tästä viime mainitusta syystä johtunee osaltaan se, että jussipaita on edelleen 1990-luvulla käytössä. Osakuntalaiset korostivat jussipaidalla pohjalaisia juuriaan ja yhteenkuuluvuutta.

Jussipaidan historia seuraa hyvin Ilmosen esittämää mallia "kulttuurisesta merkityksenannosta". Hänen mukaansa merkityksenanto luo muuntelua ihmisyhteisön käytännössä. Ilmosen mukaan tarpeet eivät selitä kiinnostusta tavarahan. Tarpeeseen liittyy tavaran käyttöarvo, ja sitä kuluttaja ei voi tuntea etukäteen. Hän voi saada ainoastaan käyttöarvolupauksen, joka käynnistää hankinnan, joka on ikään kuin ulkokuori.³⁵ Kun kuluttaja hankkii jussipaidan tarvitessaan neulepaidan, hän näyttää ostavan muutakin kuin pelkän villapaidan. Todennäköisesti ostopäätökseen vaikuttavat hänen ennakkokäsityksensä jussipaidasta.

McCracken³⁶ katsoo, että tuotteeseen kulttuurista siirretyt merkitykset siirtyvät käyttäjälle. Jussipaidassa tämä toimii selkeästi ja käsitystä tukee kuva-aineisto.³⁷ Kun henkilö pukee jussipaidan ylleen, hän mahdollisesti itse tuntee jotain ja pukeutuu siihen jostain määrätystä syystä. Kun kohtaa henkilön, jolla on yllään jussipaita tai näkee kuvan, yhdistää katsoja välittömästi henkilöön joitain ominaisuuksia. Viestin vastaanottaminen edellyttää kulttuurin tuntemista. Tuskin jussipaita synnyttää mitään kovin voimakkaita miellelyhtymiä vierasmaalaisessa kulttuuriamme tuntemattomassa matkailijassa. Korsnäsinpaita sen sijaan herättää vastakaikua ulkoisten ominaisuuksiensa takia myös kulttuurimme ulkopuolella.

Elokuva-, teatteri- ja osakuntahistoriasta jussipaitaan pukeutuneeseen liitetään määreitä, jotka näyttävät siirtyneen osaksi paidan merkityksiä immateriaaliseksi tuotteeksi, joka monessa tapauksessa vaikuttaa hankintapäätökseen materiaalista tuotetta enemmän. Näitä tekstistä nousevia määreitä ovat kansallisuus, isänmaallisuus, paikallisisänmaallisuus, vapaudenrakkaus, oikeudentunto, voima, pohjalaisuus, eteläpohjalaisuus, uho.

Väitökseeni liittyi tämän tutkielman kannalta kiintoisa jälkikirjoitus, joka mielestäni vahvistaa sitä, kuinka voimakas merkitys jussipaitaan on

kiinnittynyt. Seinäjoella ilmestyvässä sanomalehdessä, Ilkassa oli muutama päivä ennen väitöstilaisuuttani esitelty tutkimustani. Tämä herätti yleisönosastokirjoittajan mielenkiinnon ja niinpä väitöspäivänä oli Ilkassa yleisönosastokirjoitus otsikolla *Jussi-paita yllättää*.³⁸ Jutun kirjoittaja esiintyi nimimerkillä Irentiteetti ja hän kirjoitti

Oli jopa pöyristyttävää lukea, että tämä eteläpohjalaisuuden symboli olisi lähtöisin ruotsinkieliseltä alueelta. Jos näin on, niin eteläpohjalaisten on kyllä keksittävä jotain aitoa, jolla näyttää muille, että osathan sitä meilläkin. Mikä se sellainen suomenkielinen Eteläpohjanmaa on, jolla on ruotsalainen paita.

Korsnäsinpaitahan on aivan suomalainen, mutta kirjoittaja kutsuu sitä ruotsalaiseksi, koska valtaosa Korsnäsin asukkaista on ruotsinkielisiä. Miten nimimerkin lailla ajattelevat kykenevät hyväksymään maahanmuuttajat, jotka eivät eroa vain kielen ja villapaidan suhteen.

Jo jussipaitaa kehitettäessä oltiin asiasta tietoisia ja esimerkiksi Helsingin yliopiston Etelä-Pohjalaisen osakunnan villapaitahankkeessa viitattiin siihen, että kirjoneulepaidat ovat ruotsinkielisellä rannikolla vanhempaa perua kuin suomenkielisillä alueilla. Asiasta kirjoitti vuonna 1927 Kustaa Vilkuna ja totesi *minkä tuskin kuitenkaan tarvitsee villapaidan arvoa alentaa*.³⁹

Keskustelu Ilkassa jatkui ja toimittaja Eila Erkkilä kirjoitti otsikolla *Vai häpeä!* jutun, jossa hän osoitti kuinka eteläpohjalaisilla on ollut luonnollisia yhteyksiä oman alueensa ulkopuolelle ja toteaa, että *kotoisalta tuntuu olo myös kotiseutumuseossa Pohjanlahden tuolla puolen*. Erkkilä kirjoitti viitaten aikaisempaan yleisönosastokirjoitukseen, *jos ajattelemme näin, saisimme hävetä oikeastaan koko olemassaolomme*.⁴⁰ Vastasin myös itse kirjoitukseen ja totesin, että *Jussipaita on ihan oma tuotteensa, jonka taustalla ovat tietyt vaikutteet, mutta se on kuitenkin itsenäinen eteläpohjalainen villapaita*.⁴¹

Jussipaita toimii kiistatta pohjalaisuuden ja suomalaisuuden symbolina. Tätä osoittaa paidan käyttö näytelmissä ja esiintyvien ryhmien asuna. Jussipaidan piirrokset ja paidan kuvioiden painaminen pesäpallojoukkueen pelipaitaan viittaavat ikonisesti ”aitoon” jussipaitaan. Indeksinä jussipaita saattaa viitata ainakin käyttövaatteeseen. Jussipaita voi viitata indeksisesti myös muihin uhoon ja häjyyyn liittyviin piirteisiin. Jussipaidan nähdessään voi odottaa, että henkilöllä on myös musta huopahattu ja puukko sekä äänekäs käytös.

Tämän aineiston valossa suomenkielisen pohjalaisuuden symboliksi muodostuneen jussipaidan taustalta paljastuu ruotsinkielisen rannikon neulehistoria. Sen pohjalta 1900-luvun alkupuolella on synnytetty uusi tuote, jonka alkuhistoria on hämärtynyt ja siitä on kerrottu uusia tarinoita. Vastaavia esimerkkejä tutkimus todennäköisesti voisi paljastaa muidenkin tuotteiden kohdalla. Ehkä samalla tavalla kun tuotteiden materiaaliset ominaisuudet muuttuvat (villasta akryyliin) niin immateriaalisetkin ominaisuudet saattavat muuttua.

³⁸ Irentiteetti, *Jussi-paita yllättää*. Ilkka 16.5.1997. Seinäjoki: Ilkka Oy, 11.

³⁹ Kronikka 1, 253-254

⁴⁰ Eila Erkkilä, *Vai häpeä!* Ilkka 24.5.1997. Seinäjoki: Ilkka Oy, 2.

⁴¹ Marketta Luutonen, *Jussipaita*. Ilkka 30.5.1997. Seinäjoki: Ilkka Oy, 2.

TUOTTEEN OLEMUSANALYYSI	TUOTTEEN ANALYSOINTI MERKKI	JUSSIPAITA
ENSIVAIKUTELMA	<p>nyt</p> <p>tunne</p> <p>intuitiivinen tuotteen itsensä tarjoama ensivaikutelma</p> <p>tutkimustilanteessa ennakkotiedot siirretään syrjään</p> <p>ikoni</p>	<p>pohjalainen, perinteinen villapaita</p> <p>häijyt miehet</p>
PEREHTYMINEN	<p>mennyt</p> <p>fakta</p> <p>konkreettiset ominaisuudet, valmistusprosessi, tuotehistoria, käyttö, merkityksenanto</p> <p>indeksi</p>	<p><i>menetelmä:</i> koneneulonta, vaihteleva materiaali, yhtenäinen väritys ja kuviointi.</p> <p><i>käyttö ja tarve:</i> näyttö- ja käyttövaate, juuret</p> <p><i>telesis ja assosiaatio:</i> aika ja ajattomuus</p> <p><i>estetiikka:</i> perinteinen muotoilu, arkinen</p> <p>Papanekin funktioanalyysi: 1) metodi, 2) käyttö, 3) tarve, 4) telesis, 5) assosiaatio ja 6) estetiikka</p>
TULKINTA	<p>tuleva</p> <p>merkitykset</p> <p>yleiset laadut</p> <p>ensivaikutelma ja perehtyminen, johtopäätökset</p> <p>symboli</p>	<p>kotiseutu, miehinen pohjalaisuus, suoma- laisuus, persoonallisuus tuote merkitysten kiinnitysalustana</p>